

TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ
XO'JALIGINI MEXANIZATSIYALASH
MUHANDISLARI INSTITUTI

FAN: YER TUZISHNI LOYIHALASH

MAVZU

15

•MAVZU: «ALMASHLAB EKISHLAR
HUDUDINI TASHKIL ETISH»

Khafizova Zulfiya
Kholmuratovna

Yerdan foydalanish kafedrası
katta oqituvchisi

Reja:

- 1.Loyihaning vazifalari va mazmuni.**
- 2.Almashlab ekish dalalarini va ishchi (sug'orish) uchastkalarini joylashtirish**

-

Yerdan foydalanish

1.Loyihalashning vazifalari va mazmuni.

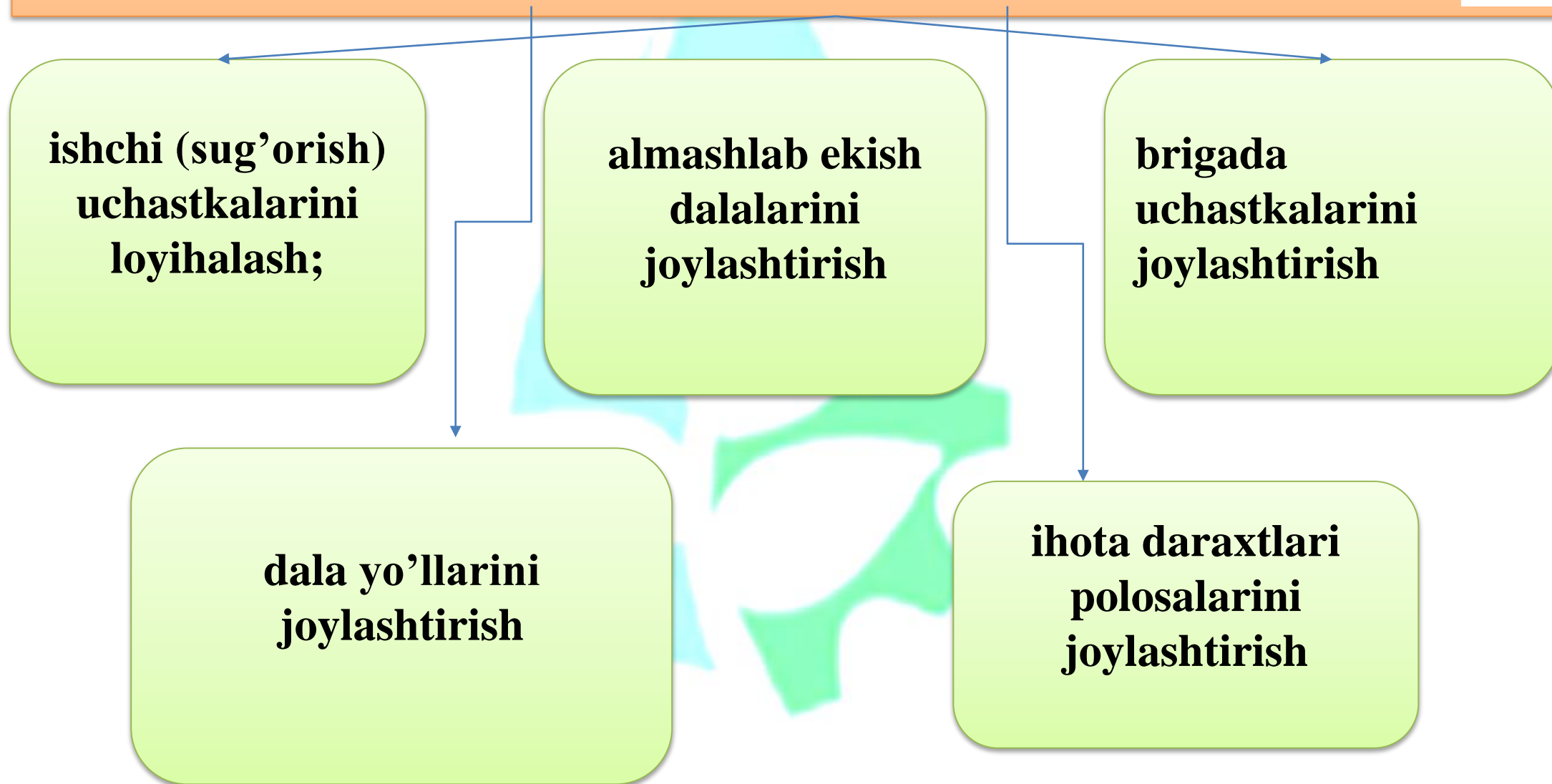
Almashlab ekishlar hududini tashkil etish dehqonchilik samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega, sababi, haydalma yerlar - qishloq xo'jalik korxonasining asosiy va eng unumli yerlaridir.

DAVOMI

Tuproqning suv eroziyasi sharoitida zarurat tug'lganda almashlab ekishlar hududini tashkil etish gidrotexnik inshootlarni loyihalash bilan to'ldiriladi.

Almashlab ekishlar hududini tashkil etish o'z ichiga quyidagi elementlarni oladi

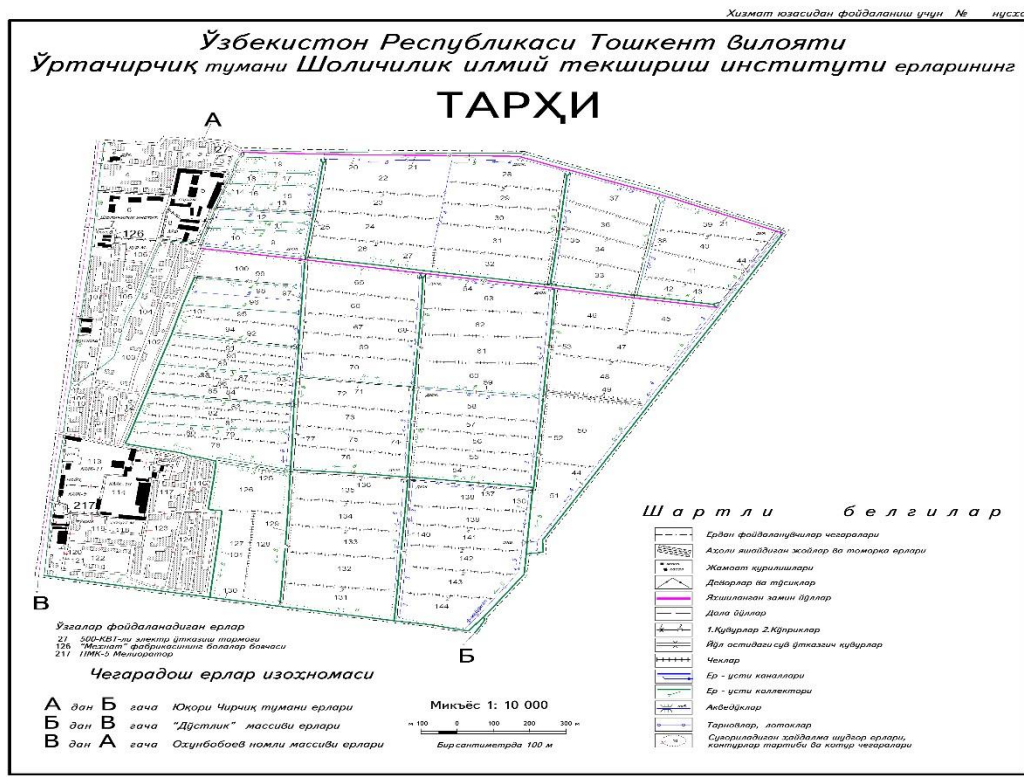
DAVOMI

**dala
shiyponlarini,
dala suv
ta'minotini
joylashtirish**

**boshqa dehqon-
chilikdagi ishlab
chiqarish jarayonlariga
xizmat qiluvchi
infratizim ob'ektlarini
joylashtirish**

Almashtirib ekishlar hududini tashkil

"Тесинформкадастр" ДУК томонидан чизилди
2008 й. диниформкадастр асосида

Фотопланлар баракларини жойлаш шemasи
[103 п.к.1]

"Тесинформкадастр" давлат қўмитаси
ДИИИ "Ўзидорадастр" Т.тесинформкадастр - ДУК да
2008 йилда босмадан чиқди 2008 йилда

DAVOMI

Hamma elementlar bir-biri bilan chambarchas bog'lik bolganligi uchun , ular ozarokelishtirilib joylashtiriladi.

Yerdan foydalanish

DAVOMI

Uch dalalik, keyin ko'p dalalik almashlab ekishlarda yer tuzuvchining vazifasi massivlarni dalalarga bo'lishdan va yo'llarni loyihalash yordamida ularga borishni yaxshilashdan iborat edi.

Yerdan foydalanish

DAVOMI

Almashlab ekishlar hududlarini tashkil etishda loyihalash uslubini to'g'ri tushunish uchun loyihaning ushbu tarkibiy qismining har bir elementini joylashtirishga quyiladigan talablarni bilish kerak.

DAVOMI

1. Tuproq unumdorligini oshirish. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik talablarni bajarish uchun sharoit yaratish

2. Agrotexnika usullarini qo'llash, qishloq xo'jalik ekinlarini yetishtirish texnologiyalarini yaratish uchun sharoitlar yaratish

**3. ishchi (sug'orish)
uchastkalarini
chegaralaridagi
ma'lum ishlab
chiqarish jarayonlarini
texnikalar yordamida
amalga oshirish**

**4. Almashlab
ekishlar xududini
tashkil etishning
elementlarini
joylashtirishda
minimal xarajatlar
bo'lishi kerak**

- **Almashlab ekish dalalarini va ishchi (sug'orish)**
- **uchastkalarini joylashtirish**

Almashlab ekish dalasi - bu almashlab ekishning birinchi navbatda qishloq xo'jalik ekinlarini ekish va ular bilan bog'liq dala ishlarini bajarish uchun mo'ljallangan bir-biriga teng qismlaridir.

DAVOMI

Almashlab ekish dalasi bitta yoki bir necha ishchi (sug'orish) uchastkalaridan iborat bo'lishi mumkin.

DAVOMI

Ishchi (sug'orish) uchastkasi - bu agroekologik xususiyatlari bo'yicha bir xil, joylarda hududni tashkil etishning chiziqli elementlari yoki tabiiy to'siqlar bilan chegaralangan va yagona texnologiya bo'yicha qishloq xo'jalik ekinlarini yetishtirish uchun mo'ljallangan haydalma yer uchastkasidir.

DAVOMI

Ifloslanishni baholashda sanoat va maishiy chiqindilar, avtotransport gazlari, og'ir metallar, neft va neft mahsulotlari, qishloq va o'rmon xo'jaliklarini kimyolash vositalari, chorvachilik fermalari va majmualari oqovalari, radionuklidlar hisobga olinadi.

DAVOMI

Insonning xo'jalik faoliyatida joyning reliefi, tuproqlari, iqlimi xususiyatlarini kompleks hisobga olish, shuning uchun ma'lum xo'jalik yerlarining agroekologik klassifikatsiyasi mavjud bo'lganda, ishchi uchastkalar ekologik bir xil qilib loyihalanadi.

Dalalar va ishchi uchastkalarining maydonini, tomonlari o'lchamlarini, shakllarini hisobga olish

**Dalalar
maydoni**

**ularning
uzunligi va
eni**

**shakli ishchi
jarayonlarini to'g'ri
tashkil etish**

**qishloq xo'jalik texnikasidan eng
unumli foydalanish**

Yerdan foydalanish

Bunda, hududning xususiyatlari hisobga olinadi

**haydalma
massivlarning
maydoni**

**joylashish
tavsifi,
tuproqlari,**

**relyefi,
haydalma
yerlarning
ariqlar,**

**yo'llar, soylar bilan bo'linishi, almashlab
ekishning o'zlashtirilgan dalalarining mavjud
chegaralari)**

Dalalar tomonlari o'lchamlariga va shakllariga ularda qiyaliklarda ayrim ishlov beriladigan ishchi uchastkalarini loyihalash xususiyatlari, ularning chegaralarini joylashtirishga qo'yiladigan talablar, cho'l va o'rmon-cho'l mintaqalarida - ihota o'rmon polosalari ham ta'sir etadi. Hamma dala ishlari ishchi uchastkalar chegarasida o'tkaziladi. .

DAVOMI

. Eng yaxshi yechim dala bitta yoki bir necha butun agrotexnik jihatdan bir xil ishchi uchastkalardan tashkil topganda, hisoblanadi. Dala (ishchi uchastka) uzunligi traktor agregatlari ishchi yurishi uzunligini va uzunasiga ishlov berishdagi befoyda aylanishlar va kirib-chiqishlar xarajatlarining nisbiy qiymatini belgilaydi.

DAVOMI

Dala uzunligi qancha katta bo'lsa, befoyda aylanishlar va kirib chiqishlar xarajatlari shuncha kam va qishloq xo'jalik texnikasi unumdorligi yuqori bo'ladi

DAVOMI

Dalalarning cho'l mintaqalaridagi optimal uzunliklari 2000-2500 m, o'rmon-cho'l mintaqalarida 1500-2000 m, noqoratuproq polosasida 1000 m katta hisoblanadi. Sug'oriladigan haydalma yerlarning mayda konturliligida mexanizatorlar uzunligi 150-200 m va undan ham kam uchastkalariga ishlov berishga majbur bo'lishadi.

DAVOMI

Ishchi masofa uzunligi to'g'ri burchakli dalalarda planda o'lchash yo'li bilan aniqlanadi. To'g'ri burchakli bo'lmagan shakldagi dalalarda bu uzunlik quyidagi ifodalar bo'yicha hisoblanadi.

DAVOMI

$$L_p = \frac{P}{B} \quad B = \frac{3H + c + d}{5}$$

- bunda **P** - dala maydoni, m²; **B**-dalaning hisoblangan shartli kengligi, m; **N**-uchastka shaklining geometrik balandligi, m; **s,d** - trapetsiyaning asos tomonlari uzunligi.

Dalalar tengligi talabini hisobga olish

Almashlab ekishda dalalar maydonlari bir xil bo'lganda almashlab ekish rotatsiyasi yillari bo'yicha bir xil qishloq xo'jalik ekinlari maydonlarining doimiyligi; ayrim ekinlar hosilining bir xilligi; har xil yillarda taxminan bir xil dala va transport ishlari xajmi ta'minlanadi.

DAVOMI

Ammo, amaliyotda kenglik sharoitlari va haydalma yerlar xususiyatlari planda loyihalangan va joylarga ko'chirilgan dalalar maydonlarining o'rtacha maydonlardan og'ishiga olib keladi.

DAVOMI

- Dalaning o'rtacha maydoni R_g almashlab ekishning umumiy maydonini R_a dalalar soniga (N) bo'lishi yo'li bilan aniqlanadi:

$$P_g = \frac{P_a}{N},$$

- Ammo, dalalar har xil unumdorlikka ega bo'lishi mumkinligi sababli, dalalarning shartli maydonlari P_{dshm} aniqlanadi:

- bunda B - dalani baholash balli. $m_{..} = \frac{P_l B}{100}$

DAVOMI

Agar dala yo'llari va ihota daraxtlari polosalari noto'g'ri joylashgan, sun'iy suv yig'ilishiga olib keladigan, suv oqimini jamlaydigan, eroziyaning rivojlanishiga, jarliklar o'sishiga, o'pirilishlar paydo

DAVOMI

bo'lishiga olib keladigan bo'lsa kamchiliklar quyidagi yo'llar bilan tuzatiladi: keraksiz dala yo'llari shudgorlanadi, ayrim ihota daraxtlari polosalari yoki ularning bo'laklari yo'qotiladi, kanallar ko'miladi.

DAVOMI

Yo'llarni to'g'rilash yoki o'rnini o'zgartirishda, ularning qo'shni yer egaliklari va yerdan foydalanishlar chegaralariga chiqish joylari saqlanadi. Bunday qayta qurish katta kapital xarajatlarni talab etadi, shuning uchun mumkin bo'lgan yechimlarni chuqur asoslash va baholash zarur.

XULOSA

Almashlab ekish dalalarini joylashtirish aldashlab ekishlar hududini tuzishning boshqa elementlarini: ihota daraxtlari polosalari, dala yo'llari, dala shiyponlari, dala suv ta'minoti manbaalarini joylashtirish bilan ajralmas bog'liq holda olib boriladi.

yerdan foydalanish

Adabiyotlar:

1. Avezbaev S , Volkov S.N. Yer tuzishni loyihalash. - T.: «Yangi asr avlodi», 2004. – 786 b.
2. Avezbaev S., Volkov S.N. Yer tuzishni loyihalash. - T.: “Faylasuflar milliy jamiyati”, 2007. – 470 b.
3. S.Avezbaev, T.Karabayeva. Yer tuzish. - T.:TDAU, 2005. – 305 b.
4. Zemleustroitel'noe proektirovanie. Pod.red. prof. S.N.Volkova. - M.: «Kolos», 1997. – 608 b.

Qo'shimcha

- 1.O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi va qishloq xo'jaligiga oid qonunlar va qonun osti hujjatlari.
2. [www. Ziyo. net](http://www.Ziyo.net)
2. [http:www. guz. Ru](http://www.guz.Ru)

TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ
XO'JALIGINI MEXANIZATSIYALASH
MUHANDISLARI INSTITUTI

E'TIBORINGIZ UCHUN RAHMAT!

Khafizova Zulfiya
Kholmuratovna

Yerdan foydalanish
kafedrası katta oqituvchisi

+ 998 71 237 1993

z.khafizova@tiiame.uz

@zulfiyaxafizova